

чині та охороні здоров'я. При ньому значно поповнився склад ВУАН, було проведено вибори 33 нових членів академії, серед яких О.О.Богомолець, О.В.Палладін, Є.О.Патон, М.М.Федоров, О.В.Леонтович, Д.К.Третьяков, А.О.Сапегін та ін.

Д.К.Заболотний — один із засновників Міжнародного товариства мікробіологів. Президією НАН України засновано премію імені Д.К.Заболотного. Його ім'я присвоєно Інституту мікробіології та вірусології НАН України. Академік АН СРСР (1929).

Ю.К.Дупленко

Богомолець Олександр Олександрович

Богомолець Олександр Олександрович — видатний учений-медик, академік АН України (1929), її президент у 1930—1946 рр. Народився 24 травня 1881 р. в Лук'янівській в'язниці в Києві (мати — заарештована Софія Присецька, представник партії народників, з дворян, батько — Олександр Богомолець, лікар). Починав вчитися в ніжинській гімназії. По закінченні 1-ї Київської гімназії (із золотою медаллю) в 1900 р. вступив до Київського університету, спочатку на юридичний факультет, з якого перейшов на медичний, де глибоко захопився теоретичною медициною під впливом професора В.В.Підвисоцького, завідувача кафедри загальної патології, учня І.І.Мечникова. Слідом за В.В.Підвисоцьким, який організував медичний факультет в Новоросійському (Одеса) університеті й був призначений деканом та обраний ординарним професором по кафедрі загальної патології, О.О.Богомолець перебрався з осені 1901 р. в Одесу. Саме робота під керівництвом професора В.В.Підвисоцького стала основою, на якій в студентські роки почав формуватися світогляд майбутнього вченого. Вже в 1902 р. студент Бого-

О. Богомолець

молець публікує першу наукову працю “К вопросу о строении и микрофизиологии бруннеровых желез”. У цілому впродовж студентських років він опублікував п'ять праць, які не втратили свого значення до сьогодні. Завдяки В.В.Підвисоцькому у майбутнього вченого сформувалася особлива прихильність до морфологічних досліджень, яка була розвинута під впливом гістолога професора О.Ф.Маньківського,

саме він спрямував молодого дослідника на експеримент. Серед інших наставників був один з найближчих учнів І.І.Мечникова Л.О.Тарасевич. Опосередкований зв'язок О.О.Богомольця з мечниковською школою розвинув у нього інтерес до вивчення імунітету і реактивності. М.Г.Ушинський долучив О.О.Богомольця до ідей свого вчителя, видатного патолога В.В.Пашутіна і до бактеріології. Через професора В.В.Вороніна молодий Богомолець опанував патологічну фізіологію запалення.

Закінчив (1906) медичний факультет Новоросійського університету і залишений працювати в лабораторії при кафедрі загальної патології. У 1906—1911 рр. — асистент, приват-доцент. У травні 1909 р. у Військово-медичній академії (Санкт-Петербург) відбувся успішний захист докторської дисертації О.О.Богомольця “К вопросу о микроскопическом строении и физиологическом значении надпочечных желез в здоровом и больном организме”. Одним з опонентів на захисті був І.П.Павлов. На початку 1911 р. О.О.Богомолець був відряджений для стажування до Франції, працював в Інституті Л.Пастера і Сорбонні. У Франції він отримав повідомлення про обрання його професором кафедри Саратовського університету. У 1912 р. він читав в університеті вступну лекцію на тему про внутрішні причини смерті.

Впродовж 1911—1925 рр. О.О.Богомолець — професор кафедри загальної патології Саратовського університету, у 1925—1931 рр. — завідувач кафедри патологічної фізіології 2-го Московського університету (згодом медінституту), водночас брав участь в організації і роботі Інституту вищої нервової діяльності, Медико-

біологічного інституту та Інституту переливання крові (з 1928 р. після смерті О.О.Богданова — директор інституту). У період з 1931 р. до самої смерті О.О.Богомолець, будучи президентом АН УРСР, очолював організовані ним у Києві Інститут експериментальної біології та патології, де завідували дослідними відділами безпосередні його учні, та Інститут клінічної фізіології, який об'єднував медиків — членів академії, у тому числі таких видатних учених, як М.Д.Стражеско, В.П.Філатов, М.Ф.Мельников-Разведьонков, О.В.Леонтович, В.В.Протопопов (в 1953 р. на базі цих двох інститутів створено Інститут фізіології ім. О.О.Богомольця НАНУ).

Помер О.О.Богомолець 19 липня 1946 р. у Києві, похований у парку при Інституті фізіології, на могилі — пам'ятник йому, ще один пам'ятник — в Інституті геронтології АМН України, який очолювався з моменту організації (1958) його учнем патофізіологом М.М.Горєвим, академіком АМН СРСР.

Наукові праці вченого в основному присвячено вивченню реактивності організму в нормальному і патологічному станах. Його дослідження сприяли розвиткові майже всіх галузей патологічної фізіології, концепції порушення обміну речовин, ендокринології, імунології, алергології, проблем старіння і подовження життя, тобто формуванню сучасної геронтології. О.О.Богомолець визначив розвиток багатьох наукових напрямів: він перший встановив ліпоїдний характер секреції кори надниркових, піддав ревізії концепцію вегетативних центрів обміну і довів взаємодію ендокринних залоз з вегетативною нервовою системою, випередив час, створивши нові

уявлення про механізм дії перелитої крові (гемотрансфузії), по-новому представив патогенез гіпертонії. Він критично розвинув ідеї І.І.Мечникова щодо мезенхіми та конституції організму, цитотоксичного феномену. На цьому шляху О.О.Богомолець створив концепцію фізіологічної системи сполучної тканини, розробив і запровадив у практику антиретиккулярну цитотоксичну сироватку як ефективний лікувальний засіб при різних захворюваннях, де потрібний ефект стимуляції захисних сил організму і репаративних процесів, зокрема для прискорення реакцій відновлення при травмах і пораненнях, що мало велике значення під час другої світової війни, і при намаганні протидіяти проявам постаріння організму, що складало важливий елемент геріатричної практики.

Як президент Академії наук України О.О.Богомолець багато зробив для значної перебудови її структури — створення інститутів замість окремих кафедр і лабораторій, що існували досі, залучення в академію здібних молодих вчених тощо. Він був організатором щорічних наукових конференцій, присвячених найактуальнішим проблемам медичної науки й практики — алергії (1936), шоку (1937), медичної біології (1937), недостатності кровообігу (1938), гіпертонії (1939), проблемі фізіологічної системи сполучної тканини (1940), серед них, зокрема, першої в Україні та в усьому СРСР і другої в світі (після США) конферен-

ції з механізмів старіння і подовження життя (1938).

О.О.Богомолець виховав велику наукову школу патофізіологів (Р.Є.Кавецький, М.М.Сиротинін, Й.М.Нейман, Н.Б.Медведева, А.Р.Перельман, Є.О.Татаринів, М.М.Горєв, В.П.Комісаренко, П.Д.Марчук, М.Н.Зайко та ін.). Понад 60% кафедр патофізіології в Радянському Союзі очолювалися його учнями першого, другого і навіть третього покоління. Він заснував “Фізіологічний журнал”. Разом з учнями видав тритомний посібник “Основи патологічної фізіології” (Державна премія СРСР, 1941), згодом вийшло під його редакцією п’ятитомне “Руководство по патологической физиологии” (1935—1947).

О.О.Богомолець присвоєно почесні звання: заслужений діяч науки України (1943), Герой Соціалістичної Праці (1944), він нагороджений двома орденами Леніна, іншими орденами і медалями. Він був академіком АН СРСР (1932) та АМН СРСР (1944), інших академій. Президією НАН України засновано премію ім. О.О.Богомолець, яка присуджується щорічно за кращі роботи в галузі теоретичної медицини. Затверджено проведення щорічних читань імені О.О.Богомолець, які відбуваються в день його народження. Його ім’я присвоєно Інституту фізіології і Національному медичному університету, його ім’ям названо вулицю в Києві, на Печерську (де розміщується Інститут фізіології НАН України).